

A vallásos élmény megjelenése

– bibliodráma-csoportokban

Találkozások, drámai helyzetek

A nyugati kereszténység területén a hagyományos keresztény életseménynek és a tradicionális egyháznak már nincsen olyan vonzó- és megtartóerejük, mint amilyennel korábban rendelkeztek. A XVIII. századig talán töretlenül létező archaikus társadalmi formák az iparosodással és az urbanizálódással fölbomlottak, s napjainkra már eltűnőfélben vannak. A felvilágosodás és a racionalizmus kikezdte a hagyományos világméretet, értékeket. A két világháború szétverte az alapvető morált. A néhány generációval előttünk élők kapaszkodói közül mára már semmi sincs meg sértetlenül. A teológus és filozófus Paul Tillich úgy fogalmazott, hogy megrendültek az alapok.¹ Ez az, ami vákuumot teremtett, vallásosak és nem vallásosak számára egyaránt.

A korábbi évszázadokkal összehasonlítva ma jóval többen élnek vallás, vallásos közösséghez tartozás nélkül, miközben az egyes ember ugyanúgy részese váratlan eseményeknek, kiszámíthatatlan helyzeteknek, mint hajdanán. Napjaink embere kevésbé fél Isten haragjától, büntetésétől, de továbbra is ki van szolgáltatva a természet erőinek, halálos betegségeknek, végzetes baleseteknek, szoros kötelek felbomlásának, vagy akár saját félelmeinek, szorongásainak. Ez az egzisztenciális fenyegetettség továbbra is hajtja az embert abba az irányba, hogy megtalálja élete történéseinek értelmét, s hogy megnyugtató választ, magyarázatot találjon a nyugtalanító miértekre.

A hívő embert aggaszthatja az intézményes vallásosság térvesztése. Egyéni tapasztalatai alapján még reménykedhet abban, hogy ha vál-

ságba kerül, majd segítségére lesz hite, vallásossága. Vallja, hogy hite nem pusztán népegyházi vallásosság, nem az üdvintézményhez való odartartozásból táplálkozik. Hite személyes élményen, meggyőződésen alapul: „Én megváltott vagyok, én személyes kapcsolatban vagyok Istennel, Jézussal.” A gyakorlat sok esetben azt mutatja, hogy ez a meggyőződés is elégtelennek bizonyulhat, erejét veszítheti. A vallásgyakorlat sok esetben elszíntelenedik, élettelené, formálissá válik. Viktor E. Frankl bécsi pszichiáter „noogén neurózisnak”² nevezte azt a „kört”, amelyben különösen is az „egzisztenciális vákuumtól”³ szorongók, az életük értelmét keresők tömegei szenvednek.

Ugyanakkor a sehova sem kötődő, vallásos igényel mégis rendelkező emberek nagy érdeklődéssel fordulnak azon vallásos mozgalmak és megnyilvánulások felé, amelyeket más kontinensek dinamikus vallásaiban elevennek, meggyőzőnek, kíváncsún tartanak. Arra is történnék kísérletek, hogy megpróbálják beépíteni ezeknek az áramlatoknak a külső és belső jegyeit a hagyományos egyházi keretek közé, hogy valamiképpen újra élettélivé, vonzóvá, „híhetővé” váljék az, ami sokak számára mára már érdektelenné vált. Kérdés, hogy a vallásos átélés egyáltalán megragadható, átörökíthető-e, s az egyik kultúrában dinamikus működő vallás vajon áttelepíthető-e egy másik kultúrába.

VALLÁS ÉS SPIRITUALITÁS

Amikor a „vallás” kifejezést használjuk, leginkább a következő megközelítésekre gondolunk:

¹ Tillich, Paul: *The Shaking of the Foundations*. New York, 1948. ■ ² Frankl, Viktor E.: *Orvosi lélegzõgondozás – A logoterápia és az egzisztenciaanalízis alapjai*. Nyíregyháza, 1997. ■ ³ Frankl, Viktor E.: *Das Leiden am sinnlosen Leben – Psychotherapie für heute*. Wien, 1981, 13.

„A vallás a Szentséges megtapasztalása.”⁴ „A vallás változatos, szimbolikus kifejezés és reflexió arra, amiről az emberek önként vallják, hogy határtalan jelentőségű számukra.”⁵ „A vallás élményszerű találkozás a Szentséggel, s a Szentséges által meghatározott ember cselekvő válassza e találkozásra.”⁶

A hétköznapi nyelvhasználatban egyre gyakrabban fordul elő a *spiritualitás* kifejezés. Maga a szó az egyházi latin nyelv műszava,⁷ amely jámborságot, vallásosságot, lelki életet, lelkiséget, lelki csoportok utáni vágyakozást fejez ki. Eredeti tartalma a görög *pneumatikosz* megfelelője, mely a (Szent) Lélekkel eltöltött embert jelentette, s ennek értelmét mai nyelvre átültetve „keresztény egzisztenciaként” lehet visszaadni. Míg a vallásosságban a vallás aktív megélése, az embernek azon igénye és képessége fejeződik ki, hogy valamilyen formában kapcsolatot teremtsen egy felsőbb hatalommal, a spiritualitás szó valami mást jelent. Különböző meghatározásokat adtak erre teológusok: „A hit, a remény és a szeretet módszeres és tudatos kifejlesztése. A teljes élet beépítése a hit által alakuló és végiggondolt életformába” (*Karl Rahner*). „A hit megvalósítása a konkrét életfeltételek között” (*Paul M. Zulehner*). „A keresztény ember egzisztenciája, amennyiben elfogadja Isten Szentlelkét, és kibontakoztatja az élet sokféleségében” (*Anton Rotzetter*). Nem a szolgaság lelke, hanem a szabadságé (Róm 8,15).⁸

Amit a spiritualitás kifejezéssel a teológusok sokféleképpen próbálnak körülírni, az a pszichológus számára is összetett feladat. A spiritualitásban érezhetően benne van a személyiségérésének, differenciálódásának és kiteljesedésének igénye, a hitbeli meggyőződésnek és a hitélménynek a személyiség mélyebb emocionális rétegébe való beágyazottsága, az életvezetésnek az istenkapcsolat által való meghatározottsága.

Ralph L. Piedmont a szelf kiterjesztésének különböző megtapasztalásairól (ima/meditáció által érzett beteljesülés, egyetemesség, összekötöttség) beszél.⁹ A spiritualitás egyrészt megfoghatatlan, másrészt tartalommal rendelkező valóság. Valami, ami az embert lelkesíti, elkötelezi, minősíti. Alapvető jellemzője a *személyes érintettség, az érzelmi bevonódás*. A spirituális ember elkötelezett, *motivált, belső erő* hajtja. Ugyanakkor a realitáshoz fűződő kapcsolata megmarad, nem torzul. Ha ütközik a realitással, képes szembenézni vele, tehát nem rajongó lelkesültségről, hanem *valóságközeli életszemléletről* van szó. Ez a *vallásos átélés* nem szubjektív, illuzórikus természetű, hanem objektíven megtapasztalható¹⁰ és kutatható.¹¹

A VALLÁSOS ÉLMÉNY LÉLEKTANI MEGKÖZELÍTÉSEI

Számos olyan jelenség van, amelyekre a pszichológia nem keres magyarázatokat, mert nem érzi, hogy hivatott lenne erre, s inkább a teológia jelenségek körébe utalja e témákat. Nem foglalkozik olyan kérdésekkel, mint az istenhit, az Istennel való kapcsolat, a vallásos jelenségek, a spiritualitás, a hitélet, az egészséges vallásosság, s kérdés az is, hogy pszichológiai eszközökkel vajon megtámogatható-e a hit.

Hogy mi történik a vallásos egyén és közösség lelkében a vallásos átélés során, azzal a *valláspszichológia* tudománya foglalkozik. Kutatási területe igen széles. Idetartozik még a vallások, a vallásos jelenségek, nézetek, viselkedések és élmények, tapasztalatok kutatása és lélektani elemzése.

A pszichológia tudományterületén a valláslélektan mind a mai napig ígéret maradt. E tudomány hazai meggyökerezetésénél édesapám, *Muzsnai László* bábáskodott¹² egy-két szaktár-

4 Wach, Joachim: *Sociology of Religion*. Chicago and London, 1971, 13. ■ 5 Hall, Thomas William (et al.): *Religion – An Introduction*. San Francisco, 1985, 11. ■ 6 Mensching, Gustav: *Die Religion – Erscheinungsformen, Strukturtypen und Lebensgesetze*. München, 1960, 15. ■ 7 A spiritualitás szó inkább római katolikus körökben használatos kifejezés. Nem ugyanaz, de valamiképpen rokon azzal, amit protestáns környezetben a *kegyesség, pietas* szavakkal fejeznek ki. ■ 8 Schütz, Christian: *A keresztény szellemiség lexikona*. Budapest, 1993. ■ 9 A Piedmont-féle Spirituális Transzcendencia Skála rövidített magyar változata. <http://www.mental.usn.hu/sts.html> ■ 10 Wach, Joachim: *Sociology of Religion*, i. m. 14. (Lásd a 4. lábjegyzetet.) ■ 11 <http://www.mental.usn.hu> ■ 12 Muzsnai László: *A lélek rejtelmes világa*. Budapest, 1928; uő: *Az egyetlen bálványimádó állat és világa*. Mezőtúr, 1930; lásd még Hárs György Péter: *Útban Szondi felé – Muzsnai László és a lélek rejtelméi*, 2009. http://users.atw.hu/muzsnailaszlo/hars_gyorgy_peter.html

sával együtt a múlt század húszas–harmincas éveiben. E diszciplína fejlettsége az utóbbi száz évben – noha Wilhelm Wundt és William James korai munkáitól Oskar Pfisteren keresztül Joachim Scharfenbergig, Heije Faberig és Helmut Harschig jó néhány kiváló kutatóval és teoretikussal jelentkezett¹³ – távolról sem érte el azt a szintet, mint a mélylélektan, a kognitív és a behaviorista iskolák. A vallásos élmény meghatározását, vizsgálatát és osztályozását többen is megkísérelték. A nevesebb kutatások eredményeit vázlatosan ismertetem az alábbiakban.

A valláslélektan alapkérdése, hogy „voltaképpen miért vallásos az ember (vagy miért lesz az?)”.¹⁴ Wundtnak, a kísérleti lélektan atyjának nevéhez kötődik az a – sokak által szentségtörőnek tartott – megállapítás, hogy a mítoszok, a vallások lélektanilag kutathatók. Az úgynevezett Dorpater- (kísérleti) iskola azt a módszert alkalmazta, hogy a vizsgálati személyek vallásos szövegeket kaptak kézbe, majd ezekkel kapcsolatban kérdezték az asszociációikat, gondolataikat, érzéseiket. Ezt az iskolát képviselte Oswald Külpe, Karl Girgensohn és Werner Gruehn.¹⁵

A leíró valláspszichológiai hagyomány képviselői, Rudolf Otto és Friedrich Heiler vallásfenomenológiai kutatásokat és leírásokat készítettek. Otto *A szent* című könyvében,¹⁶ miközben az olvasót *a sui generis vallásos élmény* azonosítására buzdítja, amelyről könyve szól, a következőket írja: amire gondol, az a valláshoz kapcsolódó erős, lehetőleg egyoldalú felindultság, ünnepélyes áhítat, megrendültség. Ez nem erkölcsi emelkedettség, amit egy jó cselekedet szemlélésekor érezhet az ember. A hála, a bizalom, a szeretet, a megbízhatóság, az alázatos engedelmesség, a hódolat érzése semmiképpen sem merítik ki azt a vallásos megtapasztalást, amelyet áthat a megrendülés ritka és csak a

Szentséges jelenlétében megtapasztalt magasztossága.¹⁷ Friedrich Schleiermacher a csak a vallással kapcsolatban megélt *függőség érzésével* próbálja megragadni a vallásos élményt. Otto a Genézis 18,27-ben megörökített helyzetre hivatkozik,¹⁸ s „teremtmenyérzetnek” (Kreaturgefühl)¹⁹ nevezi ezt a lelkiállapotot, „ama teremtmeny érzetének, aki elmerül a saját jelentéktelenségében, és elenyészik, ha szembe találja magát azzal, ami minden teremtmeny fölött áll”.²⁰ De hozzáteszi: Schleiermacher körülírása is csak szubjektív kísérőeleme és következménye a vallásos élménynek, s maga is csak egy másik érzelmi tényező, a *respektus* („Scheu”) árnyéka, mely először és közvetlenül az élményben részesülön kívül lévő tárgyra vonatkozik.²¹ S magát ezt a tárgyat (a numenből saját képzéseként) nevezi *numinózusnak*, amelynek pontos meghatározása képtelenség. Idáig elérkezve Otto így folytatja: „Csak akkor alakulhat ki a lélekben teremtmenyérzet, ha valaki a nument jelenvalóként tapasztalja meg, mint Ábrahám, vagy amikor valaminek a numinózus jellegét érezzük, tehát csak akkor jelenik meg a teremtmenyiség érzete a lélekben mint a numinózus kategóriájának *visszatükröződése*, ha a numinózus kategóriáját egy valóságos vagy képzelt tárgyra alkalmazzuk.”²² Az én „abszolút függőségem” érzetének az a feltétele, hogy érezzem az ő „abszolút fölényét és megközelíthetetlenységét”.

Sigmund Freud is foglalkozott a vallás kérdésével,²³ miközben őt elsősorban az emberi lélek mélyén munkálkodó tudattalan erők s az ember tudattalan konfliktusai foglalkoztatták. Carl Gustav Jung²⁴ idegen vallások mítoszai és rítusai iránt érdeklődött, s a felismert hasonlóságok révén jutott el az ember kollektív tudattalanjának megállapításáig. Nem mehetünk el említés nél-

13 Az óriási szakirodalomból csak néhány magyar nyelven megjelent munka: Jelenits István – Tomcsányi Teodóra: *Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről*. Budapest, 1988; Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút*. Budapest, 1999; Tomcsányi Teodóra: *Amikor gyöngö, akkor erős*. Budapest, 2002; Horváth-Szabó Katalin (szerk.): *Valláspszichológiai tanulmányok*. Budapest, 2003; Vergote, Antoine: *Valláslélektan*. Budapest, 2006; uő: *Bűntudat és vágy – A vallásos szemlélet és torzulásai*. Budapest, 2008. ■ 14 Wikström, Owe: *A kifürkészhetetlen ember – Létkérdések, pszichoterápia és lelkipásztorlás*. Budapest, 2000, 35. ■ 15 Vizsgálataikat, eredményeiket Werner Gruehn *Die Frömmigkeit der Gegenwart* (München, 1960) címmel foglalta össze. ■ 16 Magyarul: Otto, Rudolf: *A szent*. Budapest, 1997. ■ 17 Vö. Otto, Rudolf: *A szent*, i. m. 18. (Lásd a 17. lábjegyzetet.) ■ 18 „Immár merészkedtem szólni az én Uramnak, noha én por és hamu vagyok.” ■ 19 Otto, Rudolf: *A szent*, i. m. 19. (Lásd a 17. lábjegyzetet.) ■ 20 Uo. ■ 21 Uo. ■ 22 Uo. ■ 23 Freud, Sigmund: *Totem és tabu*. Budapest, 1990; Rossz közérzet a kultúrában. Budapest, 1992; *Egy illúzió jövője*. Budapest, 1991; *Mózes*. Budapest, 1987. ■ 24 Jung, Carl Gustav: *Psychologie und Religion*. Zürich, 1940.

kül Alfred Adler,²⁵ Erich Fromm,²⁶ Erik H. Erikson²⁷ vagy Gordon Allport²⁸ jelentősége mellett sem. A számos meghatározó valláslélektani kutatás, vizsgálódás közül most csak azokra térünk ki, amelyek a vallásos élménnyel kapcsolatban születtek.

A VALLÁSOS ÉLMÉNY FORMÁI

A vallásos élmény intenzitása, fajtája szerint is különféle lehet. Johan Unger svéd valláspszichológus a következőképpen csoportosítja az úgynevezett istenészleléseket:²⁹

- *Isten jelenléte*: Isten, Jézus stb. jelen van, „az oldalamon áll”.
- *Isten cselekvése*: isteni gyógyítás, szabadítás a veszélyből stb.
- *Isten elhívása*: Isten új és különös feladatra hívja az embert.
- *Isten alakja*: Krisztus vagy egyéb központi vallásos alakok víziója.
- *Isten mint egész*: Isten eggyé válik a természettel és az emberrel. Az ember úgy érzi, hogy Isten átöleli, hordozza, Isten végtelen terében van, vagy karjaiban lebeg.

Charles Y. Glock és Rodney Stark³⁰ a vallásos átélés formáit vizsgálva így definiálták a vallásos tapasztalatot: „interakció valami természetfölöttivel”. Az általuk megkérdezett személyek egy értékskálán az intenzitás, a gyakoriság és a komplexitás dimenziójában értékelték tapasztalataikat. A válaszok alapján Glock és Stark a vallásos átélés következő formáit különböztették meg:³¹

A leggyakoribbak, legkevésbé bensőségesek, legkevésbé komplexek az úgynevezett *megerősítő élmények*. Idetartozik a szentség általános érzése, Isten jelenlétének érzése (például istenszíteleten vagy bármely meghatározott Ige ál-

tal), Isten jelenlétének konkrét tudata (például a lelkész tevékenysége, a szent helyeken felcsendülő ének, zene révén).

Az *imameghallgatás élménye* során az érintettek nemcsak a „túlvilági személyt” tapasztalják meg, hanem azt is, hogy figyelmet szentel az egyénnek, imáját meghallgatja, sőt megváltja. E kategórián belül megkülönböztetik egymástól a megváltás megtapasztalását (például megtéréskor), a csoda megtapasztalását (például gyógyuláskor), illetve a büntetés megtapasztalását (például az elvetés érzésekor).

Az *ekszztatikus élmények* a fentiek bensősége-sebb, komplexebb, ritkábban előforduló átélései.

Kijelentések során a természetfölötti erő az egyént felhatalmazza, s tanácsát, cselekvését – különleges módon – az egyén tudtára adja. Az élmények általában prófétai kijelentésekhez vezetnek.

A kijelentések három kritérium szerint tovább osztályozhatók:

- A kijelentés összeegyeztethető-e vagy sem az illető csoport hitbeli normáival? (ortodoxia – heterodoxia)
- A kijelentés jövőbeli eseményekről tájékoztat, vagy arról, hogy mi a teendő? (megvilágosodás – feladat)
- A kijelentés címzettje az egyén vagy az egész csoport? (személyes – általános)

A feldolgozott adatok USA-beliek, ahol a vallásos élmények egyáltalán nem szokatlanok, és az érintettek számára sokszor nagy jelentőségűek.

MEGTAPASZTALT VALLÁSOS ÉLMÉNYEK NYOMÁBAN

Számunkra különösen is értékesek Hjalmar Sundén³² megállapításai, aki nem a vallásos ér-

25 Adler, Alfred: *Religion und Individualpsychologie – Eine prinzipielle Auseinandersetzung über Menschenführung*. Wien–Leipzig, 1933. ■ 26 Fromm, Erich: *Pszichoanalízis és vallás*. Budapest, 1995. ■ 27 Erikson, Erik H.: *A fiatal Luther és más írások*. Budapest, 1991. ■ 28 Allport, Gordon: *The Individual and His Religion – A Psychological Interpretation*. New York, 1950, MacMillan. ■ 29 Disszertációját (1976) idézi: Holm, Nils G.: *Einführung in die Religionspsychologie*. München–Basel, 1990, 41. ■ 30 Glock, Charles Y. – Stark, Rodney: *Religion and Society in Tension*. Chicago, 1965. ■ 31 Hivatkozik rá Holm, Nils G. is: *Einführung in die Religionspsychologie*, i. m. 40. (Lásd a 29. lábjegyzetet.) ■ 32 Sundén, Hjalmar: *Die Rollenpsychologie als heutige Aufgabe der Religionspsychologie*, ARPS, 8 (1964), 70–81.; *uő: Bedingungen religiöser Erfahrung*, ARPS, 9 (1967), 41–50.; *uő: Die Rollenpsychologie und die Weisen des Religions-Erlebens – Wesen und Weisen der Religion*, München, 1969.

zésből indul ki, mint például Otto s még sokan mások, hanem a szent hagyományban is megőrzött *megtapasztalt vallásos élményekből*. Szerinte azt kell elemezni, miképpen találkozik az egyes ember a szent hagyománnyal, miképpen ápolja, őrzi, s hogyan aktualizálja saját életében.

Sundén kiemeli az észlelés szerepét. Minden információ egy felvételi csatornán, egy szűrőn keresztül érkezik hozzánk: belső tényezőktől függ, hogy mit és hogyan észlelünk, s mi az, amit nem észlelünk. (Hasonlóan ahhoz, ahogyan az útjelző táblákat a sofőr más-képpen észleli, mint az utasa.) A beállítódást erősítik a korábbi bevésődések, s a megszokás is; van, amit eleve elvár az ember, anélkül, hogy koncentrálna rá. Az információk kiválasztását befolyásolják aktuális indítékai is, ezek gyakran emocionális természetűek. Ugyanannak az ingernek – fizikai és érzelmi állapotunktól függően – változó jelentősége lehet. Sokszor azokat az ingereket észleljük a legjobban, amelyek valamely szükségletünk kielégítését ígérnek. Ahhoz, hogy az idegrendszerünket érő ingereket rendszerben tudjuk látni, egy rendszer elemeként tudjuk érteni, felfogni, egy korábban kialakult értelmezési struktúrával kell rendelkezniük. Kognitív módon is befolyásolható, hogy a lehetséges ingerek közül melyek találnak meg, „szólítanak” meg minket. Az élmény sok esetben annál erősebb, minél jobban várjuk, minél inkább felkészülünk rá. Akinek vallásos élményben van része, annak első „dolga”, hogy meglévő észlelési mezejét strukturalja, s friss élményét *elhelyezze a már létező észlelési mezőben*.

Amit Sundén a vallásos élményről ír, egybe-cseng azzal, ahogyan *Günther Mensching*³³ a vallást – más megközelítésből – definiálja. Szerinte az élményt a *dogmaalkotás*, tehát a reflexió racionalizálása követi, majd erre következik a *kultusz*, amely a tudati feldolgozás utáni *akció*, (ha úgy tetszik, reakció), azaz az élményre adott cselekvő válasz. Később ebből fakad az *ethosz*, az élmény által meghatározott változtatás az életvezetésben.

Sundén – a szerepelmélet felől közelítve – *vallásos, mitikus szerepekről* beszél. Ilyen az Istennel *kapcsolatban álló, a gyógyulásra váró* vagy az Isten előtt *bűnbánó* ember szerepe. Az Istennel való kapcsolat bizonyos szerepek útján közvetítődik. Egy-egy közösség hagyományozza azokat a viselkedési modelleket, amelyek révén a vallásosság jelen van a közösségben. A vallásos szerepek azonban nemcsak előrejátszott minták, hanem irodalmi, mitikus elbeszélések által is közvetítődhetnek. Ha egy elbeszélés arról szól, hogy valaki miként került kapcsolatba Istennel, e beszámoló egyúttal *strukturáló szerepminta* is, amely egy bizonyos helyzetben átvéttetik, s egy bizonyos átélési módot von maga után. Egy adott vallásra jellemző ember és Isten kapcsolata. Ehhez az interakcióhoz a vallásnak vannak előre kész, megformált modelljei, amelyeket általában a szent iratokban jegyeztek le. Ezekben arról számolnak be, miként kerültek kapcsolatba egyes személyek Istennel, s Isten miképpen reagált. Amikor egy ember egy vallásos tradícióban ezeket a szent elbeszéléseket idézi, ezáltal magáévá teszi a Természettőlöttivel való kapcsolat már kipróbált, tehát lehetséges módjait.

Közhelynek számít az a megállapítás, hogy hittant, erkölctant igen, a vallásos élményt azonban nem lehet tanítani, nem lehet átadni. „A szél fú, ahová akar, és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnan jó és hová megy: így van mindenki, aki Lélektől született” (Jn 3,8). A tapasztalat ugyanakkor azt mutatja, hogy vannak a vallásos átélés szempontjából kedvező s kedvezőtlen helyzetek, körülmények.

„Ha a személy már magáévá tette a vallásos hagyományt, és a hozzá tartozó, belsővé vált mintázatokat rendszeres bibliaolvasással, mise- és prédikációhallgatással fenntartja, akkor ki-elégítően teljesülnek a feltételek Isten perceptuális élményének megéléséhez” – állítja Sundén. Ha e feltételek egy jelenlévő számára nem adóttak, előfordulhat, hogy a történést másként észleli, s hogy annak nem lesz vallási jelentősége számára. Sundén szerint egy esemény világi vagy vallási jellegűként észlelése az

33 Mensching, Gustav: *Die Religion*, i. m. (Lásd a 6. lábjegyzetet.)

alkalmazott értelmezési keret függvénye. A vallásos élményt perceptuális figura-háttér váltásnak lehet tekinteni.³⁴

Jómagam doktori értekezésemben³⁵ azt a kérdést kíséreltem meg körüljárni, hogy egy bibliai történet dramatikus megjelenítése, a bibliai szerepek megelevenítése elősegítheti-e a vallásos érzés megjelenését, annak megerősödését egy-egy személy vagy közösség életében. Bibliodráma-csoportjainkban gyűjtött tapasztalataim alapján úgy látom, hogy a vallásos élmény megtapasztalását több tényező is elősegítheti.

Felvetődhet a kérdés: hogyan tulajdoníthatja valaki magának azt az erőt és képességet, hogy képes vallásos élményt előidézni egy csoportban? A kérdés jogos, hiszen kimondatlanul is arra utal, amit a mágia fogalmával szoktak jelölni. Vallás és mágia közt ugyanis – legalábbis a külső szemlélő számára – sokszor nehéz meglátni a különbséget. A mágia és a bibliodráma-csoport közti döntő különbség az, hogy mi pusztán lehetőséget próbálunk teremteni – garanciát nem tudunk adni, hogy a Szentséggel való találkozás mindenképpen meg fog történni, ehhez magunk is gyengék vagyunk. Míg a mágiát gyakorló embert általában úgy írják le, mint aki maga akarja manipulálni a Szentséget, a maga ereje vagy „szaktudása” révén akarja létrehozni a vallásos élményt is, addig a bibliodráma-csoport és vezetője nem tehet többet, mint hogy olyan „erőteret” hoz létre a csoportban (hasonlóan ahhoz, ahogy a pap vagy lelkész teszi ezt a templomban), hogy az, aki kapcsolatba szeretne kerülni a Szentséggel, megpróbálhassa: élhessen azzal a lehetőséggel, amellyel bármelyikünk élhet, aki járatos ebben a világban, aki ismeri azt az utat, amelyen a vallásos ember otthonosan mozog.

A vallásos élmény megtapasztalását egy bibliodráma-csoportban több tényező is támogathatja. Nem esetleges, hanem olyan bibliai történeteket elevenítünk fel, jelenítünk meg,

amelyekben mások egykor vallásos élményt éltek át. Ha valamely történetben megjelenik Jézus, az Atya vagy egy olyan személy, aki a Szentséges attribútumaival rendelkezik, akkor ilyen esetekben egy élményekre nyitott csoporttag lelkében – miközben azonosul azzal a bibliai szereplővel, aki átéli a Szentséges szabadítását, feloldozását – megszülethetnek a valamikori tanúnak az érzése, indulatai, s a szerepet játszóknak vallásos élményben lesz része. A komoly, vallási élményt kiváltó játék lehetőségére tapasztalataim szerint leginkább annak van esélye, aki a vallásos élményt átélő személy (például próféta, tanítvány) szerepében éli át a bibliai történetet. A többiek számára is élmény lehet a bibliodráma-játék, de a mély vallásos élmény átélése esetükben ritkább volt a megfigyelt játékok során. Miközben az eljátszott jelenet végén megkérjük a résztvevőket, hogy térjenek vissza saját szerepükbe, mindennapi életükhöz, megkérdezzük őket, vajon az átélő élménynek mely részét szeretnék megőrizni, magukkal vinni. Az átélő szerepet ugyanis le kell tenni, de az élményt erőforrásként meg lehet őrizni.

Befejezésként felidézem néhány konkrét bibliodráma-játék élményét, amely illusztrálja a fentebb elmondottakat. Az édenkertből való kiűzetés (Gen 3) megjelenítése során az Ádám és Éva szerepével azonosult szenvedélybetegek egyértelműen párhuzamba állították a kiűzetést és az új, fáradságos élet kezdetét azzal az élethelyzettel, amely az absztinencia vállalásával előállt számukra. Megtapasztalhatták, hogy a kertben történtek és a kiűzetés – amelyet megfélemlítettek az alkoholfogyasztás tiltott gyümölcsével és a társadalomból való kiűzetéssel – egyszerre jelentheti az átkot és az isteni ígéretet az új életkezdés lehetőségére.³⁶ Zákeus szerepéből (Lk 19,1–10) egy tizenkilenc éves drogfüggő fiatal azt jelezte vissza, hogy meg akarta érinteni Jézust, mert a droghasználat során az

34 Wikström, Owe: Attribúció, szerepek, vallás – Sundén vallásos szerepelméletének teoretikai elemzése és a vallásos élmények attribúciós megközelítése. In Horváth-Szabó Katalin (szerk.): *Valláspszichológiai tanulmányok*. Budapest, 2003, 55. ■ 35 Hubainé Muzsnai Márta: Bibliodramatikus módszerek alkalmazása és hatása – Vallásos élmény és vallásos szerepek hatása bibliodráma-csoportokban. (PhD-értekezés.) Debrecen, 2001. ■ 36 Hubainé Muzsnai Márta: Bibliodráma kórházban kezelt addiktológiai betegekkel. In uó. (szerk.): *Mennydörgésnek rejtekében – Gyökössy Endre-émlékkönyv*. Pápa, 2005, 49–72.

volt az élménye, hogy mindannyiszor a semmi-
be nyúlt. A történet egyik statisztája a csoport
végére megfogalmazta: irigyelte Zákeust, hogy
Jézus meglátogatta, s benne feleledt a remény-
ség: hátha egyszer majd őt is felkeresi. Egy szen-
vedélybeteg a Bethesda tavánál fekvő, harminc-
nyolc éve beteg ember szerepében (Jn 5,1–9) a
követzőket élte át: Feküdt részegen a földön.

Jézus megjelent fölötte, s megkérdezte, hogy
meg akar-e gyógyulni. Igent mondott, mire Jé-
zus rászólt, hogy álljon fel. A beteg vonakodott:
„Nem tudok.” Ő azonban rászólt: „De tudsz!”
Erre a beteg felült. „Ha felültél, fel is tudsz áll-
ni, ha felálltál, el is tudsz indulni, ha elindultál,
másokra is tudsz lenni” – biztatta tovább lépés-
ről lépésre, míg a beteg valóban el nem indult.³⁷

37 Uo.

